

Corsendonca

5de jaargang nr. 1

maart 1988

REDACTIONEEL

Zoals beloofd in nr 4 van 1987 gaan we met ons tijdschriftje op dezelfde manier verder. Indien mogelijk willen we nog verbeteren. Alle ideeën en bijdragen zijn van harte welkom.

Hoewel 1988 nog jong is, werd door de mensen van Corsendonca reeds heel wat werk verzet. Verder in dit nummer kan ~~mijn~~ bijdragen vinden in dat verband. Zowel op het vlak van publicaties (historiek van de parochie St-Antonius Oosthoven) als wat ons museum betreft komt er beweging in de projecten. We heten langs deze weg onze nieuwe leden ook van harte welkom en hopen dat ze voldoening vinden bij onze vereniging. Enkele "oude getrouwen" hebben tot op heden hun lidmaatschap nog niet verlengd. Wellicht is dat een vergetelheid; mogen we daarom vragen dat ze dit zo vlug mogelijk zouden in orde brengen?

1988 wordt beslist een jaar dat voor de Heemkundekring Corsendonca, en dus zeker voor haar leden, de moeite loont!

OPGELET!

Indien je hiernaast een gekleurde sticker aantreft mochten we tot op heden nog niet je lidgeld voor 1988 ontvangen! Wens je nog lid te blijven, wil je dan zo snel mogelijk 125 BF overschrijven op rekening 001-1085134-71? Hartelijk dank!

MUSEUMACTIE VAN DE STREEK-VVV-NOORDERKEMPEN

De Streek-VVV-Noorderkempen wil in 1988 een promotiecampagne voeren voor de musea in de Noorderkempen. In grote lijnen komt het erop neer dat ieder deelnemend museum in een gemeenschappelijke folder zal worden voorgesteld. Ieder museum krijgt hierin twee bladzijden waarop een korte voorstelling gebeurt, waarnaast een paar foto's en technische gegevens (ligging, openingsuren, toegangsprijs...). Men wil deze folder voorstellen op zondag 17 april 1988. Hij zal te verkrijgen zijn in de musea en bij de plaatselijke VVV.

De Streek-VVV zal ook een bandmontage met de voorstelling van de musea op cassette opnemen en versturen naar alle vrije radio's van de regio. Verder wil men de regionale en de nationale pers in deze campagne inschakelen. Ieder deelnemend museum moet als tegenprestatie de deuren gratis openzetten op twee opendeurdagen tussen 10 en 17 uur. Deze gaan door op 17 april 1988 en op 11 september 1988. Op 11 september gaat het om een grensoverschrijdend initiatief, georganiseerd door BENEKO. Tenslotte heeft de Streek-VVV-noorderkempen met het cultureel centrum De Warande te Turnhout een afspraak om van 31 maart tot 9 april 1989 een tentoonstelling te organiseren waarop de diverse musea de kans krijgen zich aan het publiek voor te stellen. Op deze

tentoonstelling zullen ook werken van kunstenaars uit Oud-Turnhout aanwezig zijn.

Het spreekt voor zich dat de Heemkundekring Corsendonca een dergelijk initiatief niet naast zich heeft neergelegd. We hebben getracht in een versneld tempo onze museumruimte in te richten zodat het ook reeds op de eerste opendeurdag toegankelijk zal zijn voor het publiek.

HEEMKUNDEMUSEUM OUD-TURNHOUT

De officiële opening van het heemkundig museum Oud-Turnhout heeft plaats op vrijdag 15 april 1988 om 20 uur op het gemeentehuis.

In de folder, die door de Streek-VVV-Noorderkempen wordt aangemaakt, hebben we volgende omschrijving laten plaatsen:

Het museum heeft een dubbele functie, nl. naast een permanente tentoonstelling ook een raadplegingsfunctie. De heemkundekring bouwt een oud klaslokaal terug op. Met behulp van enkele oude schoolbanken, bord, lessenaar, telraam, wandkaarten, wandplaten en nog meer oude schoolattributen tracht de vereniging het beeld en de sfeer van de school uit grootvaders en grootmoeders tijd opnieuw op te roepen. Verder worden een reeks bodemvondsten uit Oud-Turnhout tentoongesteld. Stenen artefacten uit de prehistorie naast potscherven, gereconstrueerde potten

en schoenresten uit de Middeleeuwen krijgen hier een plaats. Eveneens beschikt de vereniging over een verzameling kleiaarden pijperesten die een overzicht geven van de diverse vormen vanaf 1600 tot het begin van de 20ste eeuw.

Naast de permanent tentoongestelde voorwerpen wenst de kring eveneens een tentoonstelling op te bouwen rond wisselende thema's. Zo komt nu een verzameling landbouwalaam aan bod.

Een belangrijk aspect van het museum ziet de vereniging in de tentoonstelling van de gebundelde copïes van de parochieregisters. Deze staan tevens ter raadpleging open voor het publiek dat interesse heeft voor familiekunde.

Opening: voorzien tegen 17 april 1988.

Plaats: gemeentehuis (zolderverdieping)

Dorp 32 2360 Oud-Turnhout.

Openingsuren: -van april tot november, telkens de eerste zondag van de maand, van 14 tot 17 uur.

-of op afspraak: Hugo Miguet,
tel. 014/678540

NIEUWE PUBLICATIE HEEMKUNDEKRING CORSENDONCA:
100 JAAR SINT-ANTONIUSPAROCHIE OOSTHOVEN

Niet zonder trots stelt de Heemkundekring haar nieuwste publicatie voor: een prachtig en historisch waardevol werk over de geschiedenis van de Sint-Antoniusparochie, geschreven door W. Van Hout.

Korte inhoud

De oprichting van de parochie betekende en betekent voor oosthoven veel meer dan de creatie van een louter religieuze instelling, omdat het hierdoor een eigen karakter en een zekere zelfstandigheid kreeg ten opzichte van de moderparochie Sint-Bavo Oud-Turnhout.

De drang om een zelfstandige parochie op te richten is zeer lang aanwezig geweest. Naar aanleiding van het plan tot reorganisatie van het parochie-
wezen door Keizer Jozef II van Oostenrijk, richtten de inwoners van Oosthoven op 8 augustus 1786 een verzoekschrift tot de toenmalige overheid tot oprichting van een onafhankelijke parochie. Dit plan werd echter nooit uitgevoerd. Rond 1867 steekt de drang naar een zelfstandige parochie weer de kop op, maar de poging komt niet van de grond. In 1872 daarentegen start definitief de procedure tot oprichting die er in 1874 uiteindelijk toe zal leiden dat er te Oosthoven een kapelanie wordt opgericht. Hiermee zijn de moeilijkheden niet van de baan. Er blijven een aantal praktische problemen bestaan, zodat de vraag om een parochie blijft. Het protest sterft stilaan uit, tot in 1885 de draad terug wordt opgenomen. Op 13 mei 1888 wordt uiteindelijk het K.B. tot oprichting van een hulp-parochie ondertekend.

De oude Sint-Antoniuskapel (zie afb.) voldoet niet

aan de eisen van een parochiekerk en de bouw van een echte kerk dringt zich dan ook op. In 1893 is de bouw voltooid en op 16 juni wordt ze ingewijd. De kapelanie en parochie werd/wordt geleid door de EE.HH. Albert en Jozef Kruyfhooft, Alphonse Gillis, Cornelius Goris, Constant Masui, Louis Bogaerts en Cis Schrooyen.

Binnen de parochie neemt Sint-Antonius een belangrijke plaats in. Aan hem wordt in Oosthoven heel wat devotie gewijd en ook folkloristisch staat hij in de parochie in het middelpunt van de belangstelling.

Technische gegevens

Formaat: 21 x 28 cm
 Papier: omslag 135 gr m.c. omplakt op 1600 gr board; binnenwerk 115 gr mat houtvrij m.c.
 Druk: omslag 2 kleuren gelamineerd; binnenwerk zwart
 Afwerking: genaaid - gebonden
 Foto's: 82 illustraties (plans, foto's)
 Prijs: leden (1 exemplaar!): 450 BF
 niet-leden in voorverkoop: 525 BF
 na publicatie (28 mei 1988): 600 BF
 Voorintekening vanaf nu door overschrijving van het vereiste bedrag op rek. 001-1085134-71 van Heemkundekring

IETS OVER HET KOGELFLESJE

Bij een bezoek aan het Heemkundig Museum Tempelhof te Beerse werd mijn aandacht getrokken door een paar goed bewaarde kogelflesjes (zie afb.); ook Corsendonca heeft een dergelijk flesje in zijn bezit. Voor mij meteen de aanleiding om hierover enige opzoekingen te doen, waarvan hier het voorlopig resultaat.

De belangrijkste informatiebron is wel de Heer M. Van Wesemael die zijn bevindingen voor het eerst publiceerde in 1973 in Oostvlaamse Zanten. Zijn artikel werd overgenomen en aangevuld in het jaarboek 1979-80 van de Heemkundekring Oud-Wachtebeke. We geven het hier in het kort weer, aangevuld met een beschrijving van de exemplaren die we mochten bestuderen.

De oorsprong van het kogelflesje is zonder enige twijfel Brits. De Britten zijn vanouds verlekkerd op borrelende limonades en bruisende sodawaters, maar het bottelen stelde nogal wat problemen: niet zelden begaven zelfs stevig gebouwde vaten en flessen onder de druk. De Engelse industriëlen stelden dan ook alles in het werk om een fles te maken die het re-bel-lerende nat in toom kon houden; vanaf 1852 werd het Handelsministerie overstroomd met octrooiaanvragen voor nieuwe of verbeterde modellen van flesjes. We vermelden als eer-

sten in de rij uitvinders de Engelsen A. E. Lora-doux Belford en Charles C. Grover, en de Parijzenaar John G. Slaon met een "système de bouchage consistant dans l'emploi d'une sphère ou d'une soupape" (1). Hun ideeën waren meestal goed, maar de uitvoering liet te wensen over. Het was wachten op de komst van HIRAM CODD om een bruikbaar specimen vorm te zien krijgen.

Codd onderhield reeds voor 1870 nauwe contacten met flessenfabrikanten als Wm Barnard and Co, Ltd., Ben Rylands of Barnsley en Barnett and Forster... Van 1870 tot 1886 bracht hij constant "verbeteringen" aan aan zijn flesje, dat vanaf ca 1880 definitief de naam "the Codd bottle" meekreeg en in het hele Britse Imperium verspreid raakte.

Op het einde van de 19° eeuw gingen fabrikanten op het Europese vasteland het Britse voorbeeld "nablagen". Zo bracht de S. A. des Verreries de Jumet, beter bekend als de "Verrerie Sadin", in 1897 haar eerste "bouteilles à bille, à limonades et à eaux gazeuses" op de markt, aan 32 à 34 BF voor 100 stuks (2). Onze limonade- en waterfabrikanten bleven echter aan de "Codd bottle" de voorkeur geven. Miljoenen kogelflesjes verlieten de glasfabrieken gedurende ca 50 jaar.

(1) Bron: Institut National de la Propriété Industrielle à Paris

(2) Bron: R. Cambon, Musée du verre, Luik

Een vraag die bezoekers aan musea steeds weer stellen is hoe de knikker of kogel in het flesje terecht kwam. Daarom iets meer over de karakteristieken van "the Codd bottle".

Als materiaal werd gebruikt: lichtgroen glas, bekend als "demi-blanc" of "halfwit" voor water of limonade, en bruin of donkergroen glas voor bier. De fabricage was aanvankelijk 100% handwerk, dwz met de pijp geblazen. Zelfs na de invoering in 1894 van de Owens-machine (1) bleef het aanbrenge van de hals en het plaatsen van de kogel handwerk: in het bovenste deel van de buik dienden twee rails aangebracht om te verhinderen dat de kogel in de fles terecht kwam, de twee nepen in de hals waren bedacht om te beletten dat de kogel bij het uitgieten de fles ging afsluiten. De kogel zelf sloot direct na vulling door de druk van het koolzuurgas het flesje af, dank zij de gummiring die bovenaan in de hals geplaatst was. Ter verduidelijking: de kogel werd dus ingebracht vóór de hals werd afgewerkt, de sluiting gebeurde van binnen uit door de druk. Het systeem was dus steeds opnieuw bruikbaar.

(1) Zie Minerale Wateren, door Dr. W. G. N. Van der Sleen, in De Schatten der Aarde, Amsterdam, 1929, deel 2, p. 83.

Een kogelflesje ontsluiten, dwz de glazen kogel naar beneden drukken, kon meestal met een vinger, doch niet zonder moeite en/of morsen. Daarom gebruikten herbergiers e;d. een houten opener die de vorm had van een paddestoel; deze openers of stampers werden gedraaid door gespecialiseerde firma's als Aley & Hinckliffe te Manchester en zijn uiterst zeldzaam geworden (al zijn er wellicht nog meerdere in bezit van onbekende privé-verzamelaars).

Wat is er met die miljoenen flesjes gebeurd?

De meeste keerden als "glasgruis" of "grésil" naar de smeltkroes terug naarmate er meer praktische verpakkingen in de handel kwamen; de rest werd grotendeels aan stukken geslagen door de jeugd, want zo'n glazen knikker was in de ruilhandel op straat wel tien aarden knikkers waard. Een voor de fabrikanten duur en trouwens bij wet streng verboden spelletje: het bolletje glas was immers nauwelijks een cent waard en de glasscherven op de kasseien waren zeer gevaarlijk voor paardenhoeven. Niet alleen flesjesmakers maar ook waterfabrikanten brachten dan ook vaak een formeel eigendomsrecht aan (vb: Deze fles blijft overal mijn eigendom). Het aantal bekende gaaf gebleven exemplaren is dus beperkt. De Heer M. Van Wesemael kende in 1979 slechts een vijftal Vlaamse volkskundige musea waar ze te bewonderen waren. Hij veronderstelde echter terecht dat meerdere steden of gemeenten een plaats

op zijn lijstje verdienden. Ook de welbekende Dr. J. Weyns wist enkele exemplaren te bemachtigen (bestemd voor het "pintenrek" in de herberg van Bokrijk en voor het museum in Heist-op-den-Berg): hij kreeg ze van brouwer Jan Coyvaerts te Heist-op-den-Berg die op 27/3/51 zijn laatste flesjes vulde om ze de volgende dag aan de herbergiers te leveren. Nogal verrassend, die datum, want algemeen werd aangenomen dat het kogelflesje reeds in de dertiger jaren uit de handel verdwenen was.

gummiring

2 nepen om kogel
tegen te houden
bij uitgieten

knikker
op rails

Het kogelflesje bevat tenslotte meestal heel wat informatie, in de wanden in reliëf geblazen of erop aangebracht als zandgravure, bestaande uit teksten, getallen of merken. Deze vertellen soms iets meer over de fabrikant van het flesje, de importeur ervan, de fabrikant van het drankje of de verkoper ervan, maar even vaak is identificatie onmogelijk: de initialen zijn vaak niet thuis te brengen, soms wordt alleen een (klanten?)nummer aangebracht, soms is het onduidelijk of het om de importeur gaat of over de fabrikant of over de verkoper... Het onderzoek is dus verre van voltooid.

Tot zover de essentie van het artikel van de Heer Van Wesemael. Bekijken we nu eens van nabij de "Kempense" exemplaren.

Het flesje van Oud-Turnhout draagt op de bodem in reliëf de tekst V.T. 1 ANVERS, iets als een kroontje en dan de initialen G.T.V.B. (die volgens de Heer Van Wesemael niet thuis te brengen zijn. Maar we hebben misschien geluk, want ook de voorzijde is versierd, en wel met een zandgravure, waarop nog duidelijk te lezen staat: H. GYSBRECHTS-WOUTERS, boven de kunstig dooreengeweven initialen h. G. W. (zie schets) en daaronder OUD-TURNHOUT. Daaronder lezen we met enige moeite en verbeelding echter ook nog VAN BRABANT - ANTWERPEN; is er misschien een verband met de letters G.T.V.B.? Nader

onderzoek zal dit moeten uitwijzen.

De Heemkundekring Corsendonca heeft hier natuurlijk het geluk een authentiek Oud-Turnhouts exemplaar te bezitten. Over H. GYSBRECHTS informatie verzamelen is dan ook niet zo moeilijk, temeer omdat zijn afstammelingen nog in Oud-Turnhout en omgeving wonen. We hopen in de nabije toekomst met hen contact te nemen. Op dit ogenblik volstaan we met te zeggen dat Henricus Adrianus Gysbrechts, geboren te Turnhout op 20/11/1887 en op 13/11/1916 te Oud-Turnhout gehuwd met Maria Leonarda Wouters, volgens de tellingen van 1931-47 en 1948-60 limonadefabrikant was. Vorige tellingen geven onder de rubriek "beroep": limonade en bieren; na 1960 lezen we: handelaar in bieren/biersteker. Het gezin Gysbrechts woonde op de Steenweg op Mol 3.

Maar ook de 2 exemplaren die in het museum Tempelhofte Beerse bewaard worden zijn het vermelden waard.

de initialen van
H.Gysbrechts-Wouters, ware grootte

Op het eerste (H:21,2 cm; D: 6,2 cm) lezen we in reliëf op de "achterzijde" (1) CANNINGTON S..W &.. MAKERS ..HELLENS ENGLAND. Het betreft hier dus zonder enige twijfel een flesje gemaakt door de firma CANNINGTON SHAW & Co MAKERS St HELLENS ENGLAND (zie Van Wesemael, o.c. p. 57). Op de bodem lezen we (eveneens in reliëf) het getal 7375, wat het klantnummer zou kunnen zijn van limonade-producent en/of verdeler JOS. REMONT te VINALMONT (bij Hoei) die we, eveneens op de "achterzijde", aantreffen met een eenvoudig bloemmotief.

Volledigheidshalve vermelden we nog dat bij dit flesje de gummiring ontbreekt.

Het tweede Beersse exemplaar (H: 23,5 mm, D: 6,3 mm) is duidelijk veel recenter van makelij (en uitzonderlijk hoog: 19 à 21 cm is normaal te noemen), maar daarom niet minder interessant. Het draagt namelijk, op de voorzijde en in reliëf, een Spaanse tekst: IMPORTADA POR V^{DA} E HIJOS DE J. CARBALLO SEVILLA, wat wil zeggen: ingevoerd door de weduwe en de zonen van J. Carballo te Sevilla. Het ziet er zo nieuw uit als was het gisteren gemaakt en is waarschijnlijk nooit gevuld geweest.

Is het kogelflesje in Spanje langer in gebruik geweest dan bij ons? We weten het (nog) niet. Het is één van de vele vragen die de drie beschreven flesjes oproepen en die we later hopen te beantwoorden.

(1) als we aannemen dat een rechtshandige logischerwijze de fles zo vasthoudt dat de nepen die de knikker moeten tegenhouden bij het uitgieten aan de linkerkant zitten

W. Buysse

AKTIVITEITENVERSLAG 1987

De Kring hield in 1987 in totaal 7 werkvergaderingen ; 17 leden waren op één of meerdere vergaderingen aanwezig (gemiddeld: 6 à 7 personen).

Er was één publieke manifestatie: een dia-avond rond evolutie van het Kempens landschapsbeeld, door Marc Smets van de Wielewaal (20 aanwezigen).

De nieuwjaarsvergadering met koffietafel vond plaats op 6/2 (15 aanwezigen).

Er was aanwezigheid en medewerking van de Kring ivm -diareeks rond 80 jaar brouwerij Keersmaekers -toekomstplannen voor activiteiten in de Kerstperiode ism Davidsfonds en andere verenigingen -opening van de nieuwe bibliotheek

Activiteiten achter de schermen: kopiëren en bundelen van parochieregisters, ledentijdschrift... Verder werd individueel en in groep veel voorbereidend werk gedaan voor komende publicaties:

Een selectie werd gemaakt van waardevolle boeken uit het oud fonds van de plaatselijke bibliotheken. Er werd ook een begin gemaakt met de inrichting van het heemmuseum; in dat verband waren er ook een reeks schenkingen en toezgingen.

Verschillende inwoners speelden belangrijke informatie door (voorbereiding volgende publicaties).

De Kring kocht ook een aantal werken aan (o.m. van verwante organisaties en kringen).

De jaarrekening 1987 werd door de commissarissen goedgekeurd. Op de begroting voor 1988 werd een belangrijke post voor drukwerken voorzien met het oog op 2 publicaties.

(samenvatting van het activiteitenverslag van G. Sels)

N.B.: De leden van de Raad van Beheer hernieuwden hun kandidatuur en werden op 27/2/88 herkozen. Zij behouden hun functie. Er waren geen nieuwe kandidaten.

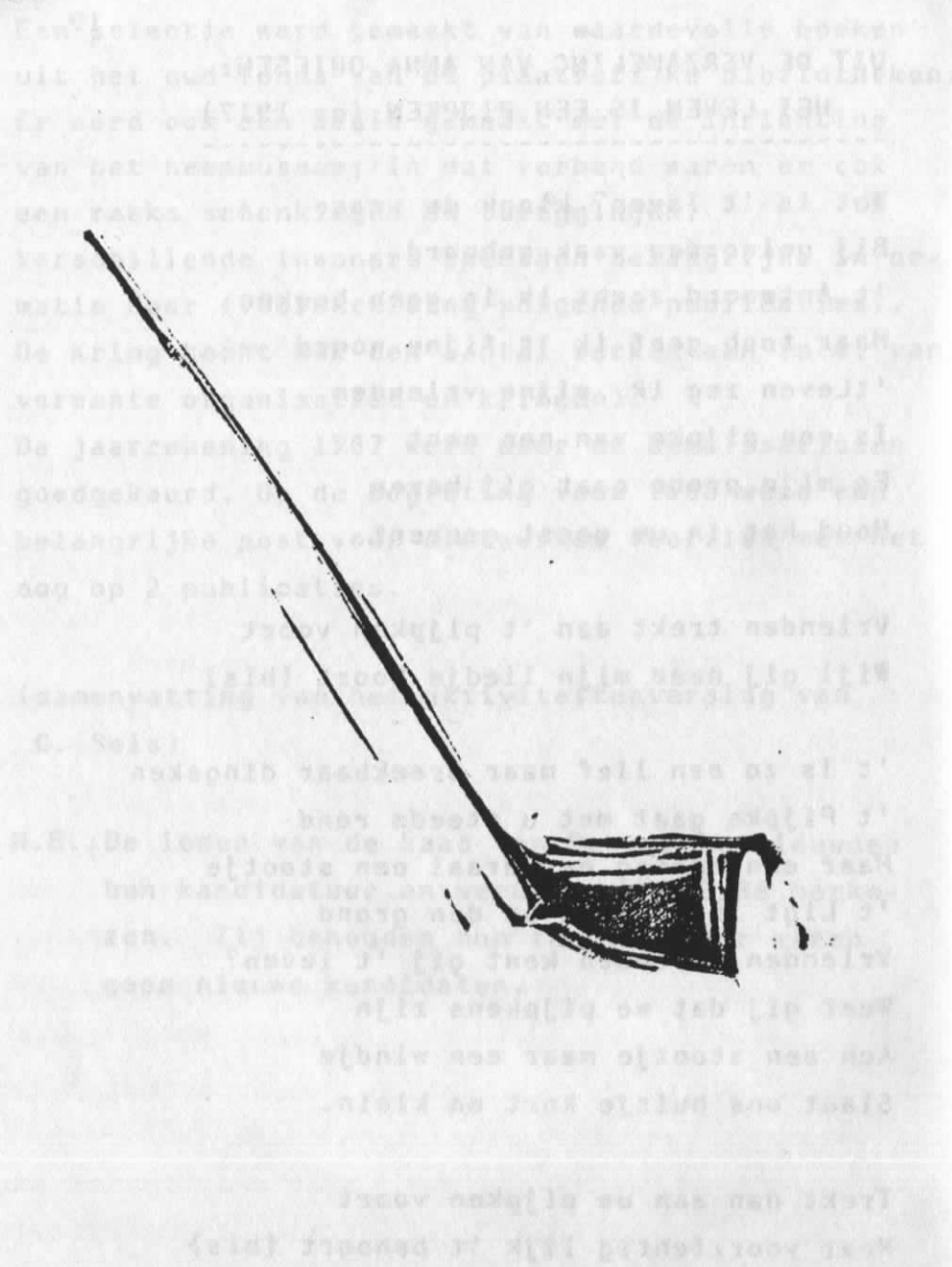
UIT DE VERZAMELING VAN ANNA DRIESEN:
HET LEVEN IS EEN PIJPKEN (ca 1917)

Wat is 't leven? klonk de vrage
Bij geleerden vaak gehoord
't Antwoord zocht ik in geen boeken
Maar toch geef ik 't fijne woord
't Leven zeg ik, mijne vrienden
Is een pijpke van nen cent
En mijn probo gaat gij horen
Houd het in uw geest geprent

Vrienden trekt aan 't pijpken voort
Wijl gij naar mijn liedje hoort (bis)

't Is zo een lief maar breekbaar dingsken
't Pijpke gaat met u steeds rond
Maar een sprong een draai een stootje
't Ligt in stukken op den grond
Vrienden vrienden kent gij 't leven?
Weet gij dat we pijpkens zijn
Ach een stootje maar een windje
Slaat ons huisje kort en klein.

Trekt dan aan uw pijpken voort
Maar voorzichtig lijk 't behoort (bis)

G. AERTS "PIJPKE" LINOGRAVURE

Ach hoe zoet een pijpentrekske
 Maar wie licht nog zonder baard
 Al 't genot ineens wil zwelgen
 Wee dien jongen gulzigaard
 Ach mijn vrienden zo is 't leven
 't Biedtsoms lekker trekskens aan
 Doch wie gulzig wil genieten
 Duur komt hem 't genot te staan

Trekt dan aan uw pijpken voort
 Doch met mate lijk 't behoort (bis)

Van een cent maar is uw pijpken
 Doch hebt ge echte tabaksoort
 't Zendt een zuivere rook ten hemel
 't Spreidt een geur die elk bekoort
 Jongens nietig is ons leven
 Weet wij zijn geen grote Jans
 Doch ons werk kan opwaarts klimmen
 Nederig spreiden geur en glans

Blaas uw rook uit 't pijpken voort
 Opwaarts opwaarts lijk 't behoort (bis)

Is dan eens ons pijpken ledig
 Is 't eens uitgesmoord voorgoed
 Dan, dan leggen wij het neder
 Met geen zuur maar blij gemoed
 't Valle doorgerookt van deugden
 Hem die het maakte in zijn hand
 Beter dan op moeders schappen
 Ligt het ginds in 't beter land

Trekt dan aan uw pijpken voort
 Dat het uitgaat lijk 't behoort

(Uit "Den ouden Vlaamsen zanger")

INHOUD

Redactioneel	p. 1
Museumactie VVV	p. 2 - 3
Heemkundemuseum Oud-Turnhout	p. 3 - 4
100 jaar Sint-Antoniusparochie	p. 6 - 8
Iets over het kogelflesje	p. 9 - 17
Aktiviteitenverslag 1987	p. 17 - 18
Het leven is een pijpken	p. 19 - 22

Linogravures: G. Aerts

Teksten: W. Buysse, Anna Driesen, Hugo Miguet,
 Gust Sels en W. Van Hout

Eindredactie: W. Buysse

